

НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ЗІ СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ*

В умовах реформування та модернізації вищої освіти в Україні, входження України в загальноєвропейський освітній простір, орієнтація навчання на самостійне вивчення значної кількості навчального матеріалу першочергового значення набуває забезпечення викладачів та студентів науково-методичною літературою, у якій чітко було б представлено:

1. Програмний матеріал до тем лекцій та практичних занять з навчальної дисципліни;
2. Завдання до практичних занять та самоперевірки знань, умінь та навичок студента;
3. Інформаційно-довідковий матеріал;
4. Перелік наукових, навчальних та методичних праць, із якими слід ознайомитися студентів і викладачів з кожної теми;

* Юсип-Якимович Ю. В., Шимко О. В. Старослов'янська мова. Модульний курс: навчальний посібник / Юсип-Якимович Юлія Василівна, Шимко Олена Володимирівна – К.: Знання, 2009. – 279 с.

5. Завдання для системного та підсумкового контролю.

Це особливо важливо для вивчення курсу старослов'янської мови на гуманітарних відділеннях вищих навчальних закладів (філологічних, історичних та богословських факультетів), який не тільки поглиблює уявлення студентів про мовну спорідненість слов'янських народів, а й одночасно є вступом до вивчення слов'янських мов та історії слов'ян, їх книжно-писемної традиції.

У контексті кредитно-модульної системи основними принципами викладання старослов'янської мови слід визнати теоретико-граматичну спрямованість навчального матеріалу, що в свою чергу спирається на принципи науковості, систематичності, послідовності й наступності, доступності та зростаючої складності, а також особистісно орієнтованої спрямованості навчального процесу, розвитку акумулюючих здібностей та навичок самостійної роботи з мовними фактами. Основними змістовими лініями курсу є:

- лінгвістична (передбачає формування знань про фонетичну, лексичну, словотвірну, граматичну, синтаксичну системи мови);

- комунікативна (формування системи мовленнєвих понять та практичних умінь і навичок у роботі зі старослов'янськими текстами, читанні та перекладі їх сучасною мовою);

- українознавча (підпорядкована вихованню всебічно розвиненої особистості, члена суспільства, громадянина).

Вивчення курсу старослов'янської мови у цьому контексті забезпечує сталі міжпредметні зв'язки мовознавчих, соціологічних та історичних дисциплін: як із дисциплінами, що вивчаються паралельно з цим курсом, так і з дисциплінами, що будуть вивчатися в майбутньому. Головною метою інтегрованого курсу є вироблення умінь і навичок у професійних сферах діяльності.

З вивчення старослов'янських пам'яток – першої фіксації найдавнішої слов'янської мови – починається знайомство з кожною із сучасних слов'янських мов. Курс старослов'янської мови становить основу усіх наступних дисциплін циклу слов'янського мовознавства. Він готує студентів до вивчення історичної граматики, закладає основи діалектичного підходу до мовних явищ, дозволяє зрозуміти символізм старослов'янського тексту, усвідомити місце мовних традицій у сучасній літературній та конфесійній практиці.

Без знання старослов'янської мови неможливе наукове, порівняльно-історичне вивчення будь-якої слов'янської мови, розуміння літератури, культури та історії слов'янських народів, бо мова, зафіксована в найдавніших слов'янських християнських текстах, з самого початку використовувалась не тільки як мова церкви, але й як мова науки та культури. Знання старослов'янської мови необхідне для глибокого розуміння історії слов'янських народів, їх ментальності, оскільки саме ця мова використовувалась різними слов'янськими народами епохи Середньовіччя як основне знаряддя духовної культури. Зі старослов'янською мовою пов'язане походження письма у слов'ян, бо, як відомо, старослов'янські пам'ятки є першою писемною фіксацією слов'янської мови початкового періоду формування середньовічних слов'янських народностей.

Будучи мовою перекладів з грецької, яка в IX столітті вже мала тисячолітню історію свого розвитку, старослов'янська мова, відобразила досягнення літературної грецької мови. Вже в найдавніших пам'ятках старослов'янська мова виступає багатою лексично, стилістично, з прозорою синтаксичною будовою. Отже, старослов'янська мова була виразником високих духовних цінностей, котрі прийшли до слов'ян разом з християнством. Курс старослов'янської мови дає змогу студентам долучитися до найдавнішої скарбниці слов'янської культури. Усе вищезазначене враховано Ю. В. Юсип-Якимович та О. В. Шимко.

Рецензований навчальний посібник створено за чинною програмою «Старослов'янська мова». Він містить саме такий, оптимальний за змістом,

науково-методичний матеріал. Обсяг матеріалу розраховано насамперед на студентів-філологів, однак засвоєння його буде корисним і для студентів інших гуманітарних спеціальностей, зокрема для істориків, філософів, теологів тощо.

Мета посібника – допомогти викладачам та студентам упорядкувати теоретичні відомості з курсу, ознайомити студентів з текстами, написаними старослов'янською мовою, надати можливість практичної перевірки знань, умінь та навичок.

Вправи і завдання, представлені у посібнику, спрямовують вивчення мовних процесів старослов'янської мови у їх взаємозв'язку і взаємозалежності з іншими мовами індоєвропейської мовної системи. Основну увагу автори зосередили на порівнянні і зіставленні явищ старослов'янської мови з фактами сучасних слов'янських мов, особливо української. Описові, зіставні та порівняльні вправи і завдання охоплюють основні питання фонетичної, лексичної, граматичної і синтаксичної систем старослов'янської мови.

Навчальний посібник складається з трьох частин:

Модуль 1. „Вступ. Фонетика”,

Модуль 2. „Морфологія та синтаксис”, а також «Практикум» та «Додатки».

Згідно із запропонованим авторами тематичним планом вивчення навчальної дисципліни у посібнику подаються короткі теоретичні відомості, список основної та додаткової літератури до кожної із тем, методично вправно розроблені практичні заняття, а також методичні коментарі до кожного з модулів.

На наш погляд, досягненням посібника є великий обсяг практичних та тестових завдань, що в кінцевому результаті дозволить сформувати комп'ютерну базу даних для створення автоматизованих програм зі „Старослов'янської мови”, розробити інтерактивні методи комп'ютерної діагностики знань, умінь та навичок студентів.

Наприкінці кожного модуля вміщено довідкові матеріали, котрі допоможуть виконати завдання і вправи з усіх розділів програми, таблиці старослов'янських азбук, таблиці класифікації голосних і приголосних фонем, походження звуків старослов'янської мови у порівняльно-історичному висвітленні. Таблиці охоплюють найважливіші фонетичні процеси, зразки іменних і дієслівних парадигм, схеми морфологічного аналізу слів за частинами мови та синтаксичного розбору речень. Для кращого розуміння текстів подано список скорочень.

Вправи і завдання, наведені у посібнику, різні за обсягом. Це дасть змогу викладачеві визначити кількість матеріалу для опрацювання як в аудиторії, так і вдома. На допомогу викладачам у посібнику подано розроблені модульні завдання до першого і другого модульних контролів, перелік питань, список рефератів до окремих тем, а також критерії оцінки знань, умінь та навичок студентів відповідно до традиційної, рейтингової та європейської (ECTS) шкал.

Для читання, перекладу, фонетичного та граматичного аналізу в 3-ій частині – «Практикумі» – подається 25 уривків старослов'янських текстів, відібраних із різних пам'яток, укладені завдання для аналізу кожного з них. Наводиться методичний коментар та зразок виконання одного з текстів.

У «Додатках» представлені зразки глаголичних та кириличних пам'яток.

Без сумніву, рецензований посібник цілком задовольняє всі основні вимоги, які ставляться до навчально-методичних видань, та продовжує традиції навчально-методичних видань історико-лінгвістичного циклу в Україні (навчальний посібник отримав рекомендацію Міністерства освіти і науки України – лист № 1.4 / 18 -Г- 2232).

Звичайно, посібник не позбавлений і деяких огріхів, основними з яких вважаємо:

- відсутність тестових завдань з окремих тем;
- ненав'язливі повтори, які, можливо, виправдані з методичного погляду, однак не вмотивовані стилістично;
- відсутність теоретичних коментарів до розділів, особливо до найбільш складних тем.

І все ж рецензований навчальний посібник зі старослов'янської мови Ю. В. Юсип-Якимович та О. В. Шимко є новим серйозним методичним доробком, що так потрібен викладачам і студентам при підготовці до лекцій, практичних занять, системних модульних контролів, при організації самостійної та індивідуальної роботи.

*Людмила Устюгова,
професор кафедри російської мови Ужгородського національного університету*